

Passiivimuotojen aktiivistuminen suomen kielessä

1. Johdanto

Passiivimuotojen aktiivistuminen eli muuttuminen osaksi persoonataivutuksen paradigmaa on varsin yleistä suomen murteissa. Passiivia voidaan nykyään käyttää monikon 1. persoonan asemesta lähes kaikissa suomen murteissa (*me mennään*). Kohteliaassa puhuttelussa voidaan murteissa käyttää passiivia myös monikon 2. persoonan tilalla, mutta tällaisista lauseista puuttuu erillinen subjektisana (*mistä kaukaa ollaan*) (ks. Yli-Vakkuri 1986). Joissakin murteissa passiivia käytetään myös monikon 3. persoonan asemesta (*pojat mennään*). Yleensä passiivimuotoja ei kuitenkaan käytetä samassa murteessa sekä monikon 1. että 3. persoonan funktiossa.

Artikkelissani käsittelen passiivimuotojen aktiivistumista inkongruenssin kannalta. Inkongruenssista on kysymys, kun finiittiverbi ei noudata subjektin persoonaa ja lukua. Inkongruenssitutkimuksen piiriin eivät siis varsinaisesti kuulu lauseet, joista puuttuu erillinen subjektisana (esim. passiivin käyttö monikon 2. persoonan funktiossa ja usein imperatiivi). Tavoitteeni on aiempien tutkimusten ja Lauseopin arkiston (LA) aineistosta kokoamieni tietojen perusteella antaa kuva ilmiön kehityksestä ja laajuudesta (ks. Pertilä 2000).

LA:n aineistossa on näytteitä kaikista suomen päämurteista sekä kirjoitusta ja puhutusta yleiskielestä. LA:ssa on 132 pitäjittäistä murrenäytettä sekä 40 yleiskielen näytettä, joista suurin osa edustaa kirjoitettua kieltä. Yksi murrenäyte on noin tunnin pituinen äänite eli noin 6000–8000 tekstisanaa. Yleiskielen näytteet ovat samanpituisia. Vanhimmat informantit ovat syntyneet 1860-luvulla ja nuorimmat 1900-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä, noin puolet puhujista on syntynyt 1880-luvulla. Naisia ja miehiä on suunnilleen yhtä paljon. Vanhimmat murrenäytteet on äänitetty 1950-luvulla ja uusimmat 1970-luvulla, mutta suurin osa näytteistä on nauhoitettu 1960-luvulla. Aineistoa valittaessa ensisijainen kriteeri on ollut se, että näyte on vanhakantaista, aitoa

ja hyvää murretta. (Ikola 1985, 9–16, 25.) Näin ollen näytteiden voidaan olettaa olevan edustavia ja luotettavia, joten vaikka merkityksellisiksi arvioitujen esiintymien määrät ovat usein kovin pieniä, niiden voidaan katsoa edustavan hyvin asianomaisten pitäjän murrepohjaa. Täsmälliset luvut tapausten määristä on kuitenkin esitetty vain selvyuden vuoksi, eikä niillä sinänsä ole tilastollista arvoa.

Suomen kielen passiivia ja sen aktiivistumista ovat käsitelleet aikaisemmin R. E. Nirvi (1947) artikkelissaan *Passiivimuotojen aktiivistumisesta* sekä Heikki Leskinen (1970) teoksessaan *Imperatiivin muodostus itämerensuomalaisissa kielissä I*. Olen verrannut LA:sta keräämiäni tietoja vanhoihin 1800-luvun loppupuolen ja 1900-luvun alun murremonografioihin, Lauri Kettusen (1940) murrekartastoon *Suomen murteet III A*, Ilkka Savijärven (1977) väitöskirjassaan *Itämeren suomalaisten kielten kieltoverbi* esittämiin tuloksiin ja Aila Mielikäisen (1991) levikkikartastoon *Murteiden murros*.

2. Passiivin käyttö monikon 1. persoonassa

Lauri Kettusen mukaan passiivimuotoinen predikaattiverbi esiintyy monikon 1. persoonan tilalla koko savolaismurteiden alueella Kainuuta ja Pohjois-Karjalan itäosia lukuun ottamatta, muilla kaakkoismurteiden alueilla paitsi Pohjois-Karjalan rajalla, keskipohjalaisten murteiden itäreunalla, kaakkoishämäläisissä murteissa ja Länsi-Uudenmaan murteissa (Kettunen 1940, kartta nro 164). Passiivin käyttö monikon 1. persoonan asemesta on suomen murteissa verrattain nuori ilmiö: ainakin vielä 1500- ja 1600-luvuilla savolaismurteidenkin alueilla on käytetty monikon 1. persoonan muotoja. Näin voidaan päätellä, koska Pohjois-Savon länsiosista lähteneitten Vermlannin metsäsuomalaisten murteessa (Aminoff 1876, 220) ja Pähkinäsaaren rauhan jälkeisellä ajalla Etelä-Savosta lähteneillä Inkerin savakoilla (Porkka 1885, 95–111) esiintyy vain monikon 1. persoonan muotoja tässä funktiossa (Nirvi 1947, 37–38). Sen sijaan imperatiivisessa merkityksessä passiiviasuisia monikon 1. persoonan muotoja on käytetty jo aiemmin, jopa Vermlannin metsäsuomalaisten murteessa esiintyy passiivi tässä funktiossa (Aminoff 1876, 218)¹. Nirvi (1947, 40) onkin arvellut, että juuri imperatiivisesta käytöstä monikon 1. persoonassa passiivi yleistyi muihin moduksiin savolaismurteissa ja että käytäntö levisi sieltä muihin murteisiin.

¹ 1800-luvun lopulla esiintyi muutamissa murteissa kielteisen imperatiivin monikon 1. persoonassa eräänlainen passiivinen kieltoverbi, johon liitettiin joko aktiivin imperatiivin tai passiivin indikatiivin kielto muoto, esim. Huittinen, Kouvatsa *ällään menkö*, Keuruu *ellään poutoa toivota*, Pihlainen *ellään sitä tehdä*. Näiden ilmausten takana on monimutkainen analogiaketju: *tulkaa : tullaan = älkää : x, x = ällään; tulkaa : älkää tulko = tullaan : x, x = ällään tulko* jne. (Leskinen 1970, 179; esimerkit Setälä 1883, 107.)

Varsinaiset imperatiivin monikon 1. persoonan muodot ovat nykymurteista lähes hävinneet. Myös monista suomen lähisukukielistä kyseiset muodot ovat hävinneet tai harvinaistuneet. (Nirvi 1947, 40–43.) Useissa suomalais-ugrilaisissa kielissä onkin varsin tavallista, että indikatiivin preesensin monikon 1. persoonan muotoja käytetään myös imperatiivisessa merkityksessä (Setälä 1886, 176). Monikon 1. persoonan imperatiivimuotojen häviämisen syynä voi ensinnäkin olla niiden pieni esiintymistiheys, jonka vuoksi ne on korvattu joko vastaavilla indikatiivin preesensmuodoilla tai passiivimuodoilla. Toisena syynä saattaa olla se, että niitä on käytetty ennen kaikkea puhuttelutilanteissa, joissa yleensä persoonaa ei haluta erityisesti korostaa, vaan käskymuotoa lievennetään epämääräistämällä persoona eli käyttämällä passiivia. (Nirvi 1947, 41–43.) Monikon 1. persoonan imperatiivin syrjäytymistä esiintyy myös monissa indoeurooppalaisissa kielissä (Leskinen 1970, 84). W. Grünthal (1941, 284) onkin arvellut, että vastaava ilmiö itämerensuomalaisissa kielissä olisi indoeurooppalaisista naapurikielistä peräisin oleva syntaktinen laina, jonka omaksumista on nopeuttanut imperatiivimuotojen harvinaisuus. Heikki Leskisen (1970, 84) mielestä kehitys voi hyvin olla omapohjaista. Toisaalta monikon 1. persoonan imperatiivia ei välttämättä tarvitse pitää alkuperäisenä kaikissa kielissä, esimerkiksi Mikko Korhonen (1981, 263–264) toteaa monikon 1. persoonan imperatiivien olevan saamen eri murteissa muita persoonia myöhäisempiä ja keskenään erilaisia.

2.1. Murrealueet

Käyttämäni murrejako perustuu Terho Itkosen *Otavan Suuressa Ensyklopediassa* (1981, 6612–6615) esittämään murrejakoon, vaikka LA:n murrejaotus ei sitä noudatakaan (Ikola 1985).

2.1.1. Lounaismurteet

Lounaismurteissa ei perinteisesti ole esiintynyt passiivimuotoja monikon 1. persoonan funktiossa (Kettunen 1940, kartta nro 164). Ainoastaan imperatiivin monikon 1. persoonan asemesta on käytetty passiivin indikatiivin preesensia sekä pohjoisryhmän (Hahnsson 1870, 321–332) että itäryhmän murteissa (Toivonen 1889, 162). Sittenmin myös indikatiivin monikon 1. persoonan inkongruentit muodot ovat levinneet lounaismurteisiin, sillä LA:n aineiston lauseista enää vain 62 % (90) on kongruenteja. Tämän muutoksen osoittaa myös Aila Mielikäisen (1991, 51) levikkikartta, jonka mukaan useissa lounaismurteissa esiintyy *me tullaan* -tyyppi joko yksinomaisesti tai kongruentin

me tulemme -tyypin kanssa rinnakkain.² Pohjoisryhmän ja itäryhmän ero on melko pieni: pohjoisryhmässä kongruenteja lauseita koko otoksesta on 64 % (64), itäryhmässä 58 % (26). Kummankin murreryhmän sisäiset pitäjienväliset erot ovat paljon suuremmat. Erot johtunevat hakulauseiden pienestä esiintymisfrekvenssistä sekä idiolektin variaatiosta. Esimerkkejä inkongruenssista lounaismurteissa:

Luvia LA 0011/2 -- *ja metsästyksist ja kaikist semmottist me jutelti...*

Perniö LA 0641/26 -- *sit mee muutettin ton Lintilän torppa.*

Paimio LA 0751/506 -- *ei me ehto sit nim pal koskan keritty ku askara oli*

--.

Passiivisissa liittomuodoissa voi esiintyä kaksoispassiivi, jolloin sekä apuverbi että pääverbi ovat passiivissa. Ilkka Savijärven (1977, 64) mukaan lounaismurteissa ei tavallisesti käytetä kaksinkertaista passiiviva, muttei se aivan tuntematonkaan ole. LA:n lounaismurteiden aineistosta löytyy 4 passiivista liittomuotoa, joista yhdessä on kaksoispassiivi:

Velkua LA 0491/201 *Ja voi kyl me lapse me ollas syätty / pual juusto joka-ne vissin --.*

Lisäksi lounaismurteiden pohjoisryhmään kuuluvasta Uudenkaupungin murteesta on tavattu sekamuodosteita, joissa monikon 1. persoonan persoonassa kongruoivaan kieltoverbiin *en ~ em* liittyy passiivinen pääverbi, esim. *em me sitt enä, ol lairka tämmöst änatukka; em me mihikkäs salmel lähretäkkä*. Kontaminaatiomuoto saattaa olla merkki siitä, että passiivinen tyyppi *ei me tulla* on tunkeutumassa myös lounaismurteiden pohjoisryhmään. (Savijärvi 1977, 60, 67.) LA:n lounaismurteiden aineistossa en ole havainnut tällaisia kontaminaatiomuotoja.

2.1.2. Lounaiset välimurteet

Kettusen mukaan lounaisissa välimurteissa ei inkongruenssia ole tavattu lukuun ottamatta Länsi-Uudenmaan itäosaa (Kettunen 1940, kartta nro 164). Salu Latvalan mukaan Porin seudun murteissa imperatiivin monikon 1. per-

² Mielikäisen (1991, 51) mukaan lounaismurteiden pohjoisryhmän murteisiin kuuluvissa Rauman, Taivassalon ja Rymättylän murteissa esiintyy sekä kongruentti että inkongruentti tyyppi ja Maskun murteessa ainoastaan passiivimuoto. LA:n Rauman näytteessä on 10 kongruoivaa muotoa eikä yhtään passiivimuotoa, mutta Rauman maalaiskunnan näytteessä on 1 (25 %) inkongruentti muoto. Myös Taivassalon näytteessä on 1 (13 %) passiivimuoto monikon 1. persoonan funktiossa. Rymättylästä on kaksikin näytettä: ensimmäisessä on 1 (100 %) inkongruentti muoto, mutta toisessa ei esiinny kongruenteja eikä inkongruenteja monikon 1. persoonan muotoja. Maskun näytteessä on 2 (100 %) passiivista muotoa. Lisäksi Mielikäisen (1991, 51) mukaan lounaismurteiden itäryhmän murteisiin kuuluvassa Halikon murteessa tavataan rinnakkain kongruenttia ja inkongruenttia tyyppiä. LA:n Muurlan/Halikon näytteessä on kuitenkin 2 kongruoivaa muotoa muttei yhtään passiivimuotoa.

soonassa käytetään aina passiivin indikatiivin preesensin muotoa. Myös indikatiivissa passiivia voidaan käyttää monikon 1. persoonan funktiossa (varsinkin kysymyslauseissa), mutta pronomini on tällöin ilmipanematta. (Latvala 1895, 51–52.) Tällöin ei kuitenkaan ole kysymys varsinaisesta inkongruenssista. Kettusenkin (1940, kartta nro 164) mukaan Länsi-Uudenmaan murteisiin kuuluvassa Vihdin murteessa käytetään passiivimuotoja, mutta vielä 1800-luvun lopulla Paavo Salonius (1872, 112) toteaa Vihdin murteessa käytettävän monikon 1. persoonassa *-mme*-päätteistä muotoa. Toisaalta Salonius (1872, 126) mainitsee Länsi-Uudenmaan murteisiin kuuluvissa Nummen ja Pusulan pitäjissä käytettävän joskus passiivimuotoja monikon 1. persoonan funktiossa.

Mielikäisen (1991, 51) kartan mukaan passiivimuotoja tavataan jo rinnakkain kongruenttien muotojen kanssa muutamissa murteissa, jotka edustavat kaikkia lounaisten välimurteiden alamurteita. Myös Savijärven (1977, 79–80, 89) mukaan passiivia voidaan käyttää monikon 1. persoonan funktiossa lähes kaikkialla lounaisten välimurteiden alueella.

LA:n lauseista kongruoivia monikon 1. persoonan muotoja on kuitenkin lounaisissa välimurteissa vielä 71 % (84). LA:n Porin seudun murteiden näytteistä laskemani kongruenssiprosentti on korkeampi kuin muissa lounaisten välimurteiden alamurteissa: kongruentteja lauseita on peräti 89 % (41).³ Ala-Satakunnan murteissa kongruointi on lähes yhtä yleistä, kongruoivia predikaatteja on 88 %:ssa (23) kaikista lauseista⁴. Turun ylämaan murreryhmässä kongruointiprosentti on vain 41 % (13)⁵, mutta Someron seudun murteissa kongruoivia lauseita on taas enemmistö kaikista lauseista eli 75 % (6)⁶. Sen sijaan Länsi-Uudenmaan murteissa kongruenssiprosentti on ainoastaan 17 % (1)⁷. Esimerkkejä inkongruenssista lounaisissa välimurteissa:

Ahlainen LA 1031/43 – – *ko hänel oli siäl huane sit se josa me ny asutaa*

Pöytyä LA 1441/376 *Ei me käytyk kovin- ussein kirkos –.*

Vihti LA 1771/244 – – *se oli nii häijy ihminej ja mee leivottiin kerral lei... kilpaa ja / mää voitij –.*

³ Mielikäisen (1991, 51) mukaan Merikarvian ja Porin murteissa esiintyvät rinnakkain *me tulemme* ja *me tullaan* -tyypit. Kuitenkin LA:n aineiston Merikarvian murrenäytteen kaikki 22 tapausta ovat kongruentteja ja Porin murteen näytteessäkin inkongruentteja muotoja on vain 1 (13 %).

⁴ LA:n Loimaan murteen näytteessä on 1 passiivimuoto, vaikka Mielikäisen (1991, 51) mukaan Loimaan murteessa kongruentit muodot ovat yksinomaisia.

⁵ Mielikäisen (1991, 51) mukaan Pöytyän murteessa käytetään kongruentteja ja inkongruentteja muotoja rinnakkain. LA:n Pöytyän näytteessä onkin 5 kongruenttia muotoa (25 %) ja 15 inkongruenttia muotoa (75 %).

⁶ LA:n aineistossa Someron seudun murteita edustaa vain Somero, jossa kongruoivia lauseita on 75 % (6). Myös Mielikäisen (1991, 51) mukaan Someron murteessa tavataan rinnakkain kongruenttia ja inkongruenttia tyyppiä.

⁷ LA:n Vihdin murrenäytteessä on 2 inkongruenttia eikä yhtään kongruenttia muotoa, vaikka Mielikäisen (1991, 51) mukaan Vihdin murteessa tavataan sekä kongruentteja että inkongruentteja muotoja.

Lisäksi Länsi-Uudenmaan murteissa (Vihti, Nummi) esiintyy sekamuotoja, joissa loppuheiton johdosta lyhentyneeseen monikon 1. persoonan kieltoverbiin *en* liittyy passiivinen pääverbi, esim. Vihti *em meis sārāp puhū*, Nummi *em mei mitää, kihloiskan eres oltu* (Savijärvi 1977, 78). LA:sta olen löytänyt yhden tällaisen muodon Sammatin murteesta:

Sammatti LA 1731/171 *Em mep pestys siäl*.

Usein myös liittomuotojen apuverbi on Savijärven (1977, 80) mukaan passiivinen, jolloin kysymyksessä on siis kaksoispassiivi. LA:n lounaisten välimurteiden aineistossa on 4 passiivista liittomuotoa, joista kahdessa myös apuverbi on passiivinen:

Pöytyä LA 1441/178 -- *sit lopultas ko me / oltiin / muutettu sit jo siält Heikkiläst pois / sinn- Yli-Mikolaa*.

Tarvasjoki LA 1491/191 -- *me- ollaan- oltu simmottel / piänel palkal vaa*

--

2.1.3. Hämmäläismurteet

Kettusen (1940, kartta nro 164) mukaan hämmäläismurteissa ei inkongruenssia ole tavattu lukuun ottamatta kaakkoishämmäläisiä murteita ja etelähämmäläisten murteiden kaakkoisosaa. Antero Warelius (1855, 116) mainitsee vain, että Ylä-Satakunnan murteiden etelänurkassa sijaitsevan Tyrvään murteessa imperatiivin monikon 1. persoonan asemesta käytetään passiivin preesensmuotoja, mutta E. N. Setälä toteaa Ylä-Satakunnan murteisiin kuuluvassa Virtain pitäjässä (savolaiskiilan naapurissa) käytettävän rinnakkain monikon 1. persoonan ja passiivin muotoja. Setälä kertoo myös perihämmäläisiin murteisiin kuuluvassa Ruoveden murteessa esiintyvän rinnakkain monikon 1. persoonan ja passiivin muotoja. (Setälä 1883, 101–102.) Myös Artturi Kannistolla on esimerkkejä passiivimuotojen käytöstä monikon 1. persoonan funktiossa kysymyslauseissa perihämmäläisissä murteissa, tosin pronomini *me* ei ole näkyvässä yhdessäkään esimerkissä. Ilmeisesti se voi olla ilmipantuna vain silloin, kun se on painollinen. Kannistolla on myös muutama esimerkki muunlaisesta passiivin käytöstä monikon 1. persoonan funktiossa, mutta hän toteaa, ettei sellainen passiivimuotojen käyttö ole näille murteille ominaista, vaan se on vierasta vaikutusta. (Kannisto 1902, 187–188.) G. E. Leino (1890, 286) mainitsee etelähämmäläisiin murteisiin kuuluvassa Lopen murteessa tavattavan aina passiivimuotoja monikon 1. persoonan funktiossa. Salenius (1872, 112, 126) kertoo myös etelähämmäläisiin murteisiin kuuluvassa Nurmijärven murteessa käytettävän tavallisesti kongruenttia muotoa, mutta toteaa myös inkongruentin tyyppin olevan mahdollinen. A. E. Lindfors (1892, 26–27) toteaa kaakkois- murteiden Hollolan ryhmään kuuluvassa Heinolan murteessa passiivimuodon korvaavan monikon 1. persoonan.

Mielikäisen (1991, 51) kartan mukaan passiivimuotoja tavataan ainakin rinnakkain kongruenttien muotojen kanssa useissa murteissa, jotka edustavat kaikkia hämäläismurteiden alamurteita. Myös Savijärven (1977, 79–80, 89) mukaan passiivia voidaan käyttää monikon 1. persoonassa lähes kaikkialla hämäläismurteiden alueella.

LA:n hämäläismurteiden näytteiden kaikista hakulauseista kongruoivia on 12 % (30). Hämäläismurteiden alaryhmistä vain Ylä-Satakunnan murteissa monikon 1. persoonan muodot ovat LA:n aineistossa vallitsevia, kongruenssiprocentti on 70 % (14). Perihämäläisissä murteissa kongruoivia muotoja on 22 % (14)⁸. Etelähämäläisissä ja kaakkoishämäläisissä murteissa monikon 1. persoonan muotoja ei esiinny juuri lainkaan, sillä etelähämäläisissä murteissa kongruentteja lauseita on vain 1 (2 %)⁹, ja kaakkoishämäläisissä murteissa myös vain 1 (1 %) (Hollolan ja Porvoon ryhmissä 0 % ja Iitin ryhmässä 2 %)¹⁰. Esimerkkejä inkongruenssista hämäläismurteissa:

Suodenniemi LA 2221/216 *Juu / ja ko siä mennee / hotelliin / kylä me siäki käyti / usiammasaki.*

Pohjaslahti LA 2431/272 -- mutta ei me / ei me tällätty me pyyettiin sitä vanhempaa ihmistä --.

Hausjärvi LA 3241/37 -- se kartano palo ja mee jouruttiin kaikki pois ja.

Lisäksi Savijärvi mainitsee Etelä-Hämeen murteissa (Tammela) ja kaakkoishämäläisten murteiden Porvoon ryhmässä (Askola) tavattavan samanlaisia sekamuotoja kuin muutamissa Länsi-Uudenmaan murteissakin. Näissä *en*-kieltoverbin yhteydessä esiintyy passiivinen pääverbi, esim. Tammela *mikä estes siihen tuli ettem mei pästiikkä*, Askola *em miekää* [= me] *nähty niit eikä hajetukkaa*. (Savijärvi 1977, 78.) LA:n etelähämäläisten tai kaakkoishämäläisten murteiden näytteissä tällaisia kontaminaatioita ei kuitenkaan ole.

Savijärven mukaan (1977, 80) tavallista on, että liittotempuksissa myös apuverbi on hämäläismurteissa passiivinen. Jo Setälä mainitsee, että Ylä-Satakunnan murteisiin kuuluvassa Virtain pitäjässä saattaa joskus kuulla poikkeuksellisia muotoja, joissa myös apuverbi on passiivissa. Setälän mukaan

⁸ Mielikäisen (1991, 51) mukaan perihämäläisiin murteisiin kuuluvissa Kurun, Juupajoen ja Sääksmäen murteissa esiintyy rinnakkain sekä *me tulemme* että *me tullaan*-tyypit. LA:n Sääksmäen murteen näytteessä ei esiinny kongruentteja eikä inkongruentteja monikon 1. persoonan muotoja. LA:n Kurun näytteessä on sekä kongruentteja (6) että inkongruentteja (20) muotoja, passiivimuotojen osuus on 77 %. LA:n Juupajoen näytteessä on passiivimuotoja 100 % (11).

⁹ Mielikäisen (1991, 51) mukaan etelähämäläisiin murteisiin kuuluvassa Tammelan murteessa esiintyy rinnakkain sekä *me tulemme* että *me tullaan*-tyyppi; Hausjärven murteessa ainoastaan inkongruentti tyyppi. LA:n Hausjärven näytteessä onkin vain inkongruentteja muotoja (7) ja Tammelan murteenkin näytteessä passiivimuotoja on 80 % (4).

¹⁰ Mielikäisen (1991, 51) mukaan Porvoon ryhmään kuuluvassa Askolan ja Iitin ryhmään kuuluvassa Vehkalahden murteessa tavataan yksinomaan passiivimuotoja. LA:n Askolan näytteessä onkin vain inkongruentteja muotoja (13), sen sijaan juuri Vehkalahden näytteessä on kaakoismurteiden ainoa kongruenssitapaus, tosin murrenäytteessä on myös 6 inkongruenttia muotoa (86 %).

myös perihämäläisiin murteisiin kuuluvissa Kurun ja Ruoveden murteissa apuverbi voi toisinaan olla passiivinen (erityisesti pluskvamperfektissä), vaikka yleensä käytetäänkin aktiivista apuverbiä. (Setälä 1883, 104–105.) Lindfors (1892, 27) toteaa, että kaakkoishämäläisten murteiden Hollolan ryhmään kuuluvassa Heinolan murteessa monikon 1. persoonan perfekti muodostetaan siten, että *olla*-verbin passiivin preesensin liittyy passiivin II partisiipin nominatiivi (= kaksoispassiivi). LA:n hämäläismurteiden aineistossa on 7 passiivista liittomuotoa, joissa kaikissa on kuitenkin aktiivinen apuverbi.

2.1.4. Etelä-Pohjanmaan murteet

Torsten G. Aminoffin (1871, 283–284) ja E. J. Chydeniuksen (1886, 113) mukaan indikatiivin monikon 1. persoonassa käytetään Etelä-Pohjanmaalla aina *-(m)mA*-päätettä. Sen sijaan imperatiivissa monikon 1. persoonan asemesta käytetään aina passiivin indikatiivin preesensia (Aminoff 1871, 286–287). Myöskään Kettusen (1940, kartta nro 164) mukaan eteläpohjalaisissa murteissa ei tavata indikatiivissa passiivimuotoja. Nurmon murteesta Kettusella (1930a, 109–110) on kuitenkin esimerkkejä passiivista monikon 1. persoonan funktiossa: *me mentjin; me mentihin sinnek kih'lapuarihin*, mutta hän huomauttaakin alaviitteessä, ettei kyseisen informantin murre ole puhdasta. Myöskään maisteri Hannes Tepon mukaan nurmolainen teksti ei ole aito (Nirvi 1947, 36).

Mielikäisen (1991, 51) kartan mukaan Ylihärmän, Vähäkyrön, Laihian, Ilmajoen ja Jalasjärven murteissa esiintyy vain kongruentteja muotoja, mutta Ähtärin–Evijärven välin siirtymämurteiden naapurissa sijaitsevissa Kauhavan ja Töysän murteissa tavataan sekä kongruentteja että inkongruentteja muotoja. Savijärvi mainitsee muutamia kielteisiä inkongruentteja esimerkkejä Etelä-Pohjanmaan murteista: Töysä *ei sunkām me süörä, ei me voitu nītä süöräk-kä*, Kuortane *ei me mentikäs sinne' astim me –*. Molemmat pitäjät sijaitsevat savolaismurteiden rajalla. Myöntömuodoista Savijärvellä on hieman enemmän esimerkkejä, jopa pitäjiä, jotka eivät ole savolaiskiilan vieressä, esim. Kurikka *pīrrettihim me kartaki*, Vähäkyrö *juarham mekiη kaffia*. (Savijärvi 1977, 104, 109.) LA:ssa ei ole näytettä Töysän, Kuortaneen eikä Vähäkyrön murteista, mutta Kauhavan ja Kurikan murteiden näytteissä on vain kongruentteja muotoja (Kauhava 13, Kurikka 5) kuten kaikissa muissakin LA:n Etelä-Pohjanmaan murteiden näytteissä.

Mielenkiintoisena lisänä voidaan vielä mainita, että vaikka Aulis Ojajärvi (1945, 353–355) on vielä 1940-luvulla todennut, että Etelä-Pohjanmaalla ei indikatiivissa käytetä passiivia monikon 1. persoonan funktiossa, mutta siellä 3. persoonan possessiivisuffiksi *-nsA* on täysin korvannut monikon 1. persoonan suffiksin *-mmA*. Vielä 1860-luvun lopulla monikon 1. persoonan posses-

siivisuffiksi oli Etelä-Pohjanmaan murteissa Aminoffin mukaan *-mmA*. Aminoff mainitsee myöhemmin tutkimuksessaan, että imperatiivin monikon 1. persoonan asemesta käytettävän passiivin indikatiivin preesensin kanssa esiinny kolmannen persoonan possessiivisuffiksi, esim. *otet'han nuo laukkuhu n s a* = ottakaamme nuo laukkuumme. (Aminoff 1871, 274, 286.) Tämäkin ilmiö on siis lähtöisin imperatiivista, ja myös sen taustalla on epämääräiseen persoonaan pyrkiminen kohteliaisuusyistä (Nirvi 1947, 47).

2.1.5. Keski- ja Pohjois-Pohjanmaan murteet

Kettusen (1940, kartta nro 164) kartan mukaan savolaismurteiden naapureina sijaitsevat, keskipohjalaisen murrealueen itäisimmät pitäjät (Reisjärvi, Haapajärvi, Kärämäki ja Pyhäntä) kuuluvat inkongruenttiin alueeseen, sen sijaan Pohjois-Pohjanmaan murteissa ei esiinny inkongruentteja muotoja lainkaan. J. R. Aspelinin (1870, 15) mukaan Keski-Pohjanmaan murteiden eteläosassa, savolaiskiilan naapurissa sijaitsevassa Ylivetelin (nyk. Vetelin) pitäjässä monikon 1. persoonassa käytetään *-mmA*-päätteistä kongruenttia muotoa, eikä passiivin käytöstä tässä funktiossa ole mitään mainintaa. Kettusenkaan (1940, kartta nro 164) mukaan Vetelissä ei esiinny passiivimuotoja monikon 1. persoonan asemesta.

Mielikäisen (1991, 51) mukaan useissa savolaismurteiden naapurimurteissa tavataan passiivimuotoja: Vetelin, Haapaveden ja Kärämäen murteissa esiinny rinnakkain kongruentteja ja inkongruentteja muotoja, Perhon ja Reisjärven murteissa tavataan vain passiivimuotoja. Samaten Savijärvi toteaa, että niissä keskipohjalaisissa murteissa, joissa savolaisvaikutus on huomattava (Reisjärvi-Kärämäki), tavataan yksinomaan passiivimuotoja monikon 1. persoonassa. Muualla Keski-Pohjanmaalla muotoja käytetään rinnan, ainoastaan rannikolla passiivi näyttäisi olevan täysin tuntematon kielteisen monikon 1. persoonan funktiossa. Sen sijaan myöntölauseissa passiivia tavataan tälläkin alueella. Pohjois-pohjalaisissa murteissa käytetään passiivia rinnan monikon 1. persoonan kielto muotojen kanssa. (Savijärvi 1977, 124.)

LA:n Keski- ja Pohjois-Pohjanmaan murteiden aineistossa kongruentteja lauseita on 56 % (52). Keski-Pohjanmaan murteissa kongruoiva predikaatti on 50 %:ssa (35) lauseista¹¹. Pohjois-Pohjanmaan murteissa kongruenssi on selvästi yleisempää, mutta alueen savolainen rajanaapuri onkin Kainuu, jonka

¹¹ LA:n murrenäytteiden perusteella näyttäisi savolainen inkongruenssitendensi ulottuvan aivan murrerajalla oleviin Keski-Pohjanmaan pitäjiin: Veteli 44 % (11), Lestijärvi 100 % (3) ja Haapajärvi 100 % (2). Tosin myös murrealueen sisäosissa ja rannikolla esiinny inkongruenssia. Tämä näkyy myös Mielikäisen (1991, 51) kartassa: vaikka Kaustisen murteessa esiinnykin vain kongruentteja muotoja, niin Halsuan, Kälviän, Himangan, Kalajoen ja Nivalan murteissa esiinny rinnakkain kongruentteja ja inkongruentteja muotoja.

murteissa esiintyy myös kongruentteja muotoja toisin kuin Keski-Pohjanmaan murteiden savolaisissa naapurimurteissa. Pohjois-Pohjanmaalla kongruoivia lauseita on 74 % (17). Keski- ja Pohjois-Pohjanmaan murteiden aineistossa on yhteensä 3 passiivista liittomuotoa, joissa kaikissa on aktiivinen apuverbi. Esimerkkejä inkongruenssista Keski- ja Pohjois-Pohjanmaan murteista:

Veteli LA 4411/100 Niim *me orotethin sitte sielä osuuskaupan kartanosa niin kauva* –.

Temmes LA 5111/87 – – *kum me tultiim minä olin tuota se / kahentoista vuojev vanaha* –

Temmes LA 5111/95 – – *se rupes sitä niittyä kauppaamaa ja / me ostettii sitte se kokonaa* – –.

2.1.6. Peräpohjan murteet

Peräpohjan murteissa passiivimuotoja ei ole Kettusen (1940, kartta nro 164) mukaan esiintynyt indikatiivin monikon 1. persoonan funktiossa. Tornion seudun murrettä tutkinut Saloniuskkin (1881, 274–275) mainitsee taivutuskaaviossaan monikon 1. persoonan kohdalla vain kongruentti muodot *sanomme* ja *saakaamme*. Knut Cannelin kertoo, että Kemin murteiston pohjoisosassa tavataan passiivimuotoja monikon 1. persoonan funktiossa. Passiivin käyttö monikon 1. persoonan asemesta on kuitenkin murteistossa harvinaista muissa moduksissa kuin imperatiivissa, jossa passiivin indikatiivin preesens onkin yleisimmin käytetty muoto, vaikka myös aktiivista monikon 1. persoonan indikatiivin preesensia käytetään vastaavan imperatiivimuodon asemesta, esim. *lähemä sisäle kahvia juomhan, emmä*. (Cannelin 1889, 90, 93.) Johan Beronkan mukaan myös Norjan vuonomurteisiin kuuluvissa Vesisaaren ja Porsangin murteissa käytetään passiivin preesensmuotoa imperatiivin monikon 1. persoonan asemesta, esim. Vesisaari: *lähethän*, Porsanki: *lähðethään ajahan*. Analogisesti saatetaan passiivimuotoja käyttää myös indikatiivissa monikon 1. persoonan asemesta, esim. Vesisaari: *Panhan neuvot kokhon, että pääshän lähtemhän*. Myös monikon 1. persoonan indikatiivimuodon käyttö imperatiivisessa funktiossa tunnetaan Norjan vuonomurteissa, esim. Vesisaari: *Lähe-mä kattomhan!* Porsanki: *Lähðemä!* (Beronka 1922, 65, 69.)

Savijärvi (1977, 130) toteaa, että peräpohjalaisissa murteissa ei juuri käytetä passiivia kielteisessä monikon 1. persoonassa. Mielikäisen (1991, 51) mukaan joissakin Peräpohjan murteissa esiintyy sekä kongruentteja että inkongruentteja muotoja. LA:n aineiston mukaan inkongruenssia ei vielääkään esiinny kovin yleisesti, sillä kongruenssiprosentti on Peräpohjan murteissa 95 % (41)¹². Tornion murteistossa kongruentteja monikon 1. persoonan lau-

¹² Mielikäisen (1991, 51) mukaan Tornion murteistoon kuuluvassa Kolarin murteessa sekä Kemin murteistoon kuuluvissa Kemin ja Sodankylän murteissa esiintyy vain kongruentteja muo-

seita on 94 % (15), Kemin murteistossa 100 % (24) ja Kemijärven murteistossa 67 %¹³. Passiivisista liittomuodoista ei ole esimerkkejä. Esimerkkejä inkongruenssista Peräpohjan murteissa:

Salla LA 5321/505 – – *me mentiin nelijä miest- oli / niitä laittamassa kuntohom pyyvyksijä* –.
Alatornio LA 5621/433 Suohlaan *me lyöthiiv vaa / ko- ei ennää pysyhnee muute hyänä ni*.

Beronka (1922, 66) kertoo kuulleen Norjan vuonomurteista myös liittomuotoja, joissa apuverbi taipuu monikon 1. persoonassa, mutta partisiippi on passiivinen: *met olema hakattu puut, met olema jo niitetty kentän*. Savijärvi (1977, 130) mainitsee Norjan vuonomurteisiin kuuluvasta Raisin murteesta yhden esimerkin kielteisestä passiivista monikon 1. persoonan funktiossa, jossa passiiviseen pääverbiin liittyy monikon 1. persoonan kieltosana: *emmä miithä ennä tehä*. Sekamuodoste on samantyyppinen kuin muutamissa Länsi-Uudenmaan murteissa, etelähämäläisissä ja kaakkoishämäläisissä murteissa esiintyvä kontaminaatorakenne, jossa passiivimuotoinen pääverbi esiintyy persoonassa kongruoivan *en*-kieltosanan kanssa monikon 1. persoonan funktiossa. LA:ssa ei ole aineistoa Norjan vuonomurteista.

2.1.7. Savolaismurteet

Kettusen (1940, kartta nro 164) mukaan passiivimuodot ovat esiintyneet monikon 1. persoonan asemesta koko savolaismurteiden alueella Ähtärin–Evi-järven välin siirtymämurteiden läntisintä osaa, Kainuuta ja itäisten savolaismurteiden itäosaa lukuun ottamatta. Savolaismurteiden passiivimuodoista on paljon mainintoja jo 1800-luvun kirjallisuudessa. Fabian Collan (1847, 104) toteaa jopa kieliopissaan, että passiivimuotoa käytetään savolaismurteissa melko usein monikon 1. persoonan asemesta. Myös vanhoissa murretutkimuksissa kerrotaan passiivimuodoista monikon 1. persoonan funktiossa. Aminoff (1876, 193) toteaa savolaismurteissa käytettävän paljon passiivia monikon 1. persoonan funktiossa, mutta ei kuitenkaan Kainuun murteiden alueella olevan Kajaanin eikä Vermlannin seuduilla. 1800-luvun lopulla passiivimuotojen on väitetty täysin korvanneen monikon 1. persoonan muodot Etelä-Savon murteisiin kuuluvissa Hirvensalmen (Paasonen 1890, 191; Hyy-

toja, mutta Tornion murteistoon kuuluvissa Ylitornion ja Karungin murteissa, Kemin murteistoon kuuluvissa Simon ja Rovaniemen murteissa sekä Kemijärven murteistoon kuuluvassa Kemijärven murteessa tavataan rinnakkain kongruentteja ja inkongruentteja muotoja. Kolarin, Ylitornion, Karungin, Simon ja Kemijärven murteista LA:ssa ei ole näytettä, mutta Kemin, Sodankylän ja Rovaniemen näytteissä esiintyy vain kongruoivia predikaatteja.

¹³ Eroa ei voi pitää tilastollisesti merkittävänä, sillä Kemijärven murteistosta on vain yksi näyte, joka sisältää 2 kongruenttia ja 1 inkongruentin muodon.

ryläinen 1893, 50), Mikkelin ja Ristiinan murteissa (Paasonen 1890, 191), Pohjois-Savon murteiden pohjoisesta puoliskosta (Latvala 1899, 49; Brax 1890, 249) sekä Keski-Suomen murteisiin kuuluvista Viitasaaren, Kivijärven ja Saarijärven murteista (Grotenfelt 1878, 317, 344). Toisaalta samoihin aikoihin Multian murteessa, joka myös kuuluu Keski-Suomen murteisiin, sekä Ähtärin–Evijärven välin siirtymämurteissa käytettiin vielä rinnakkain monikon 1. persoonan ja passiivin muotoja (Setälä 1883, 101–102). Erkki Reijonen (1893, 43, 46–58) kertoo itäisiin savolaismurteisiin kuuluvassa Nurmeksen murteessa monikon 1. persoonan asemesta tavallisesti käytettävän passiivimuotoa, tosin muutamissa paikoissa esiintyy vielä monikon 1. persoonan muotoja. Turunenkin (1956, 21, 91) mainitsee itäisissä savolaismurteissa monikon 1. persoonan muodon rinnalla nykyään käytettävän myös passiivimuotoja.

Mielikäisen (1991, 51) mukaan useissa murteissa Kettusen esittämällä alueella käytetään passiivimuotoja, mutta tämän lisäksi passiivimuodot korvaavat monikon 1. persoonan muodot aina tai toisinaan myös muutamissa Ähtärin–Evijärven välin siirtymämurteisiin, Kainuun murteisiin ja itäisiin savolaismurteisiin kuuluvissa murteissa, joita Kettunen ei pidä inkongruenssi-alueeseen kuuluvina. Savijärvinen (1977, 143–144, 155) toteaa, että kielteisestä passiivista monikon 1. persoonan funktiossa on esimerkkejä kaikista savolaismurteista paitsi Vermlannin murteesta.

Myös LA:n aineisto osoittaa, että savolaismurteissa esiintyy lähes ainoastaan passiivimuotoja. Kongruenssiprosentti on vain 8 % (19). Passiivimuotoja käytetään yksinomaisesti Päijät-Hämeen murteissa (27), Etelä-Savon murteissa (14), kaakkoisissa savolaismurteissa (10), Pohjois-Savon murteissa (78), Keski-Suomen murteissa (23) ja Ähtärin–Evijärven välin siirtymämurteissa (14)¹⁴. Kongruoivia muotoja esiintyy Kainuun murteissa 23 % (3) ja itäisissä savolaismurteissa 28 % (16)¹⁵. Esimerkkejä inkongruenssista savolaismurteissa:

¹⁴ Kettusen (1940, kartta nro 164) mukaan lähes kaikissa Ähtärin–Evijärven välin siirtymämurteissa tavataan passiivimuotoja, vain savolaiskiilan aivan läntisimmässä osassa eli Korttesjärvellä, Evijärvellä ja Lappajärvellä esiintyy enää kongruoivia muotoja. Kuitenkin Mielikäisen (1991, 51) mukaan Lappajärven murteessa käytetään sekä kongruentteja että inkongruentteja muotoja. LA:n Ähtärin–Evijärven välin siirtymämurteiden aineiston perusteella näyttäisi kuitenkin siltä, että näissä murteissa monikon 1. persoonan muodot on jo täydellisesti korvattu passiivimuodoilla, eikä kongruoivia muotoja esiinny enää edes rinnalla.

¹⁵ Kettusen (1940, kartta nro 164) mukaan itäisten savolaismurteiden länsiosassa (esim. Juuka ja Liperi) esiintyy pelkästään passiivimuotoja, keskiosassa (esim. Kontiolahti) molempia muotoja rinnan ja itäosassa (esim. Ilomantsi, Kiihtelysvaara ja Kitee) vain monikon 1. persoonan muotoja. Mielikäisen (1991, 51) mukaan Liperin murteessa tavataan vain passiivimuotoja, mutta Kontiolahden, Ilomantsin, Kiteen ja Juuan murteissa käytetään sekä kongruentteja että inkongruentteja muotoja. LA:n Liperin, Kontiolahden ja Kiteen näytteissä on ainoastaan passiivimuotoja. Juuasta on kaksi näytettä, joista toisessa on vain passiivimuotoja (6) ja toisessa 75 % (9) passiivimuotoja. Sen sijaan Ilomantsin näytteessä on 15 lausetta, joista peräti 13 on kongruentteja. Näyttäisi siis siltä, että passiivimuodot ovat levinneet koko itäisten savolaismurteiden alueelle lukuun ottamatta aivan itäisintä osaa.

Joutsa LA 6341/209 *Eihäm myö vejetty enne- ku se aeka tul' mutta myö vartutaa vartutaa mutta -.*

Mäntyharju LA 6811/8 -- *että kun ei myö mäntys sinnem mihkä / hään käsk.*

Juuka LA 7922/198 *Soattii myö kaloja vähäse.*

Savijärven mukaan (1977, 143–144, 155) perfektin ja pluskvamperfektin muodoissa myös *olla*-apuverbi on savolaismurteissa usein passiivissa. Reijonen (1893, 58–59) kertoo kuulleen muutamana kerran kaakkoisiin savolaismurteisiin kuuluvassa Nurmeksen pitäjässä apuverbinkin passiivisena, varsinkin pluskvamperfektissä. Setälän (1883, 104–105) mukaan Keski-Suomen murteisiin kuuluvassa Multian murteessa sekä Ähtärin–Evijärven välin siirtymämurteissa apuverbi on tavallisesti aktiivinen, mutta toisinaan käytetään poikkeuksellisia kaksoispassiivimuotoja (erityisesti pluskvamperfektissä). LA:n savolaismurteiden aineistossa on 9 passiivista liittomuotoesimerkkiä, joista yhdessäkään ei kuitenkaan ole kaksoispassiivia.

2.1.8. Kaakkoismurteet

Kettunen (1940, kartta nro 164) kertoo passiivimuotoja käytettävän muilla kaakkoismurteiden alueilla paitsi Sortavalan seudun siirtymämurteissa. Passiivimuodoista monikon 1. persoonan funktiossa esittävät havainnot jo Arvi Jännes, O. A. F. Mustonen ja U. T. Sirelius. Varsinaisiin kaakkoismurteisiin kuuluvissa Muolaan ja Valkjärven murteissa ei yleensä esiinny monikon 1. persoonan muotoja (Jännes 1890, 341). Jääsken, Kirvun (Mustonen 1879, 78; Sirelius 1894, 47–48, 106), Rautjärven ja Ruokolahden (Mustonen 1879, 78) murteista monikon 1. persoona puuttuu kokonaan ja se korvataan aina passiivimuodolla. Jännes (1890, 341) lisää vielä, että varsinaisiin kaakkoismurteisiin kuuluvissa Räisälän ja Pyhäjärven murteissa esiintyy rinnakkain passiivin ja monikon 1. persoonan muotoja. O. Hannikainen (1886, 125–126) on merkinnyt Parikkalan murteen monikon 1. persoonan suffiksiksi *-mma*, mutta toteaa passiiviakin toisinaan käytettävän sen tilalla. Volmari Porkan (1885, 95–111) mukaan Inkerin suomalaismurteissa imperatiivissa käytetään monikon 1. persoonan asemesta passiivimuotoa, mutta muissa moduksissa passiivi ei esiinny tässä funktiossa. LA:ssa ei ole aineistoa Inkerin suomalaismurteista.

Mielikäisen (1991, 51) mukaan passiivimuotoja käytetään monissa murteissa Kettusen esittämällä inkongruenssialueella, mutta myös kaikissa Sortavalan seudun siirtymämurteissa esiintyy kongruenttien muotojen rinnalla inkongruentteja muotoja. Savijärvi (1977, 169, 176) toteaa, että kielteisiä passiiviesimerkkejä on kaikista kaakkoismurteiden ryhmistä ja yksinomaisesti passiivia käytetään Lappeen seudun siirtymämurteissa sekä suurimmassa osassa varsinaisia kaakkoismurteita (paitsi Luoteis-Laatokan seudulla).

LA:n kaakkoismurteiden aineistossa monikon 1. persoonan muodot ovatkin harvinaisia. Niitä on koko kaakkoismurteiden aineistossa vain 4 % (12). Varsinaisissa kaakkoismurteissa kongruentteja lauseita on 3 % (8)¹⁶, Lappeen seudun siirtymämurteissa 0 % (0) ja Sortavalan seudun siirtymämurteissa 10 % (4)¹⁷. Esimerkkejä inkongruenssista kaakkoismurteissa:

Muolaa LA 8331/196 *Ja myö mäntii sinne ja.*
 Savitaipale LA 8021/73 *Kaik veivät ja myö jeätii.*
 Sortavalan mlk. 8821/701 *Ni jot ehä myö lähetty / tietä ettii –.*

Savijärven (1977, 169, 176) mukaan perfektissä ja pluskvamperfektissä käytetään kaakkoismurteissa paljon kaksoispassiiviva. Myös Hannikainen (1886, 125–126) toteaa, että Parikkalan murteessa aktiivisessa merkityksessä olevan passiivimuodon apuverbi ja pääverbi ovat passiiviset, esim. *myö olloa viety hepoñe opottoa*, vrt. *hepoñe on viety opottoa*. Sireliuksen (1894, 48) mukaan Jääsken ja Kirvun murteissa käytetään useimmiten passiivista apuverbiä. Myös Mustosen (1879, 84, 131) mukaan Jääsken, Kirvun, Rautjärven ja Ruokolahden pitäjien murteissa sekä apuverbi että pääverbin partisiippi ovat passiivissa, mutta tekstinäyteosiossa on Jääsken murteesta ainakin yksi lause, jossa passiiviseen apuverbiin liittyy monikon aktiivin II partisiippi: *ja mitä vaste myö tänne ollaa tulleet*. Sirelius (1894, 48) ei kertomansa mukaan ole tällaisia lauseita Jääsken ja Kirvun murteista kuullut.

LA:n kaakkoismurteiden näytteistä löytyy 8 liittomuotoesimerkkiä, mutta apuverbi on passiivinen vain 2 lauseessa:

Lappele LA 8161/87 *Mut kaik myö ollaa jaksettu / kaik myö jaksettii / enne- ko tää mini... –.*
 Sortavalan mlk. 8821/117 *Ka koesa siellä ehä myö ettäältä olttu niitä ajettu.*

2.2. Yleiskieli

Koko LA:n yleiskielisessä aineistossa kongruentteja monikon 1. persoonan lauseita on peräti 91 % (161), kun murteissa kongruentteja muotoja on vain 33 %. Monikon 1. persoonan funktiossa olevia passiivimuotoja on koko yleiskielen aineistossa siis vain 15. Passiivisia monikon 1. persoonan liittomuotoja ei ole lainkaan. Hallinnon kielessä ja virkakielessä ei ole yhtään lausetta, jos-

¹⁶ Varsinaisissa kaakkoismurteissa kongruenssia esiintyy ainoastaan kahden pitäjän murteissa: Lumivaarassa 7 (33 %) lausetta sisältää kongruoivan predikaatin, Parikkalassa 1 (50 %). Sekä Lumivaara että Parikkala sijaitsevat melko lähellä Sortavalan seudun siirtymämurteita, joissa kongruoivien muotojen osuus on jo 10 %.

¹⁷ Mielikäisen (1991, 51) mukaan Sortavalan murteessa käytetään kongruentteja ja inkongruentteja muotoja rinnakkain. LA:n Sortavalan näytteessä monikon 1. persoonan muodoista peräti 90 % (35) on inkongruentteja.

sa subjektina olisi monikon 1. persoonan pronomini. Tietokirjallisuuden kielessä on 36 lausetta, joissa subjektina on *me*-pronomini, kaikki ovat kongruentteja. Nämä kirjoitetun yleiskielen lajit ovat luonteeltaan sellaisia, että ne noudattavat yleiskielen normeja tarkasti, ja siksi niissä ei esiinny inkongruentteja muotoja. Myös sanoma- ja aikakauslehtien sekä radion ja television kieli on tavallisesti normien mukaista. Inkongruenssia esiintyykin vain muutamissa suorissa lainauksissa. Radion ja television kielestä löytyy 1 (2 %) inkongruentti lause. Kyseessä on suora lainaus, joka esiintyy radion hartauspuheissa:

LA 9841/167 – *– jolloin neljävuotias poikamme huudahti: ”Vaari, me ollaan yhdessä keräämässä mustia mansikoita” –*.

Sanomalehtien kielestä löytyy 2 (9 %) passiivimuotoa. Molemmat inkongruentit muodot ovat arvosteluissa, ja ne esiintyvät samassa suorassa lainauksessa:

LA 9561/405 *”Me ollaan kaikki hulluja, koko tuomittu suku.*

LA 9561/406 *Olemme kaikki soikeutuneet illuusioihin, harhoihin, kuvitelmiin että väliseinät voidaan läpäistä, me ollaan kaikki hulluja ja kärsittäään eristysrangaistusta”, toteaa kirjakauppias Sim.*

Aikakauslehtien kielessä on 3 (12 %) passiivimuotoa. Kaikki inkongruentit muodot esiintyvät reportaaseissa, ja kaksi niistä on lainausmerkkien sisässä:

LA 9612/118 *Tähän kotiin ei astu kukaan, joll- ei me lasten kanssa sitä haluta.*

LA 9612/97 *Sain kuulla pieniä kaksimielisiä vitsejä tyyliin kuinka ”me voitaisiin käsitellä tätä asiaa viikonloppunakin”.*

LA 9612/283 *”Me ollaan meidän ryhmä” on merkityksellinen kokemus lapsille.*

Peräti 9 (21 %) passiivimuotoa löytyy kaunokirjallisuuden kielestä (taideproosa ja näytelmät). Taideproosan aineistossa inkongruentteja muotoja on jopa 29 % (6):

LA 9911/372 – *Laitetaanko me se ruoka heti vai haetaanko pyörä ensin? Antero kysyi.*

LA 9911/385 *Kaverit ihmettelivät, mitä me oikein meinataan, kun meillä ei ole autoa.*

LA 9911/424 – *Mitä me sitten tehdään, jos se on palanut?*

LA 9911/448 – *Ja samalla me tutkitaan, onko maali pitänyt veneessä ja ettei kukaan ole koskenut siimoihin.*

LA 9911/188 – *Ei me hyvin voida, äiti sanoi.*

LA 9911/387 – *Ei me nyt oikein voida, kun tuli hankituksi tämä asunto, eikä äiti pidä koko ajatuksesta.*

Näytelmäaineistosta passiivimuotoja on 21 % (3):

LA 9921/168 *Mitä me päätetään seuraavassa kokouksessa?*

LA 9921/169 *Jaa, juu, mehän ajateltiin pitää se Myttylässä.*

LA 9921/204 *Ai mutta hei, tavataanhan me vielä illalla, mikäs hitto seon, katujensuoristamiskomiteassa.*

Kaunokirjallisessa aineistossa kongruenssiprosentti on vain 74 % (vrt. koko yleiskielen aineisto 92 %). Tekstilajissa esiintyy siis huomattavasti enemmän passiivimuotoja kuin muussa yleiskielissä aineistossa, mutta tämä on täysin odotuksenmukaista, sallitaanhan kaunokirjallisuudessa muutenkin normeista poikkeamista. Fred Karlssonin mielestä kirjakielessä on jo havaittavissa samanlaista virallisen ja epävirallisen rekisterin eriytymistä kuin puhekielessäkin. Dialogissa ja suorassa esityksessä epävirallista rekisteriä on aiemminkin kaunokirjallisuudessa käytetty, mutta monet nykykirjailijat kirjoittavat epäviralliseen puhuttuun yleiskieleen verrattavaa epävirallista kirjakieltä myös muissa kerronnan lajeissa. Näiden kahden rekisterin ero ilmenee mm. verbin-taivutuksessa: virallisessa rekisterissä sanotaan ja kirjoitetaan *me ostamme*, epävirallisessa rekisterissä *me ostetaan*. (F. Karlsson 1975, 54.)

3. Passiivin käyttö monikon 3. persoonassa

Passiivimuotoja käytetään monikon 3. persoonan funktiossa pääasiassa Luoteis-Laatokan kaakkoismurteissa ja Peräpohjan murteissa. Myös muista murteista on esimerkkejä, mutta näissä tapauksissa lauseen subjekti on tavallisesti ilmipanematta. Toisinaan subjekti on näkyvässä, mutta tällöin se on aina verbin jäljessä, ikään kuin jälkeen päin selvyuden vuoksi lisätynä. Nirvin mukaan tällainen passiivimuotojen käyttö monikon 3. persoonassa on peräisin kertovasta esityksestä: koska yleensä kerronnan alussa jo esitellään henkilöt, ei enää jatkossa ole tarpeen toistaa persoonaa. Voidaan siis pyrkiä yksinkertaisuuteen, kun selvyys ja ymmärrettävyys eivät siitä liiaksi kärsi. Toisinaan puhuja pyrkii sanomaan asian persoonaa korostamatta (predikaattina passiivimuoto), mutta kesken lauseen pyrkiikin selvyyteen (predikaatin jäljessä subjekti). (Nirvi 1947, 23.)

Nirvi (1947) on tutkinut passiivimuotojen aktiivistumista itämerensuomalaisissa kielissä. Monissa itämerensuomalaisissa kielessä käytetäänkin passiivia monikon 3. persoonan funktiossa, ja myös monikon 3. persoonan muodon syrjäytymisestä on ollut useita erilaisia teorioita. Vaikuttaa siltä, että ilmiö on karjalan kielessä vakiintuneempi kuin muissa itämerensuomalaisissa kielissä: karjalan ja aunuksen kielessä monikon 3. persoonan *-vat*-päätteiset muodot ovat kokonaan hävinneet, edes Tverin karjalassa niitä ei tavata. Passiivimuotoja tavataan myös Laatokan länsirannikolla suomen kaakkoismurteissa, mutta Nirvin mielestä niitä ei silti ole syytä pitää muinaiskarjalaisina, sillä niitä ei tavata inkeroisurteissa eikä Karjalan kannakselta lähteneillä äyrämöisillä. Suomen murteiden 3. persoonan passiivimuodot ovatkin Nirvin mukaan syn-

tyneet karjalan vaikutuksesta, esiintyyhän niitä enemmän Sortavalan seuduilla kuin etelämpänä ja lännempänä. On mahdollista, että monikon 3. persoonan muotojen korvautuminen passiivimuodolla on karjalan kielessä omapohjaista kehitystä, sillä karjalassa esiintyy refleksiivisessä taivutuksessa aktiivisia 3. persoonan muotoja, jotka muistuttavat rakenteeltaan passiivimuotoja. Näiden muotojen sekaantuminen on voinut johtaa passiivimuotojen yleistymiseen myös muualla. Toisaalta kun monikon 3. persoonan syrjäytyminen passiivimuodon hyväksi on ilmeisesti vatsassa, inkeroisissa ja suurelta osin myös vepsässä tapahtunut venäjän vaikutuksesta, niin on loogista olettaa, että näin on myös karjalassa ja aunuksessa. Vähintäänkin venäjän kielen malli on huomattavasti edistänyt karjala-aunuksen kehitystä. (Nirvi 1947, 1–18, 24–34.)

3.1. Lounaismurteet

Murretutkimuksissa ei ole mainintoja passiivin käytöstä monikon 3. persoonan funktiossa lounaismurteissa. Myöskään LA:n aineistossa ei ole esimerkkejä.

3.2. Lounaiset välimurteet

Latvalan (1895, 45, 52) mukaan Porin seudun murteissa passiivia voidaan käyttää aktiivisessa merkityksessä, mutta tällöin subjekti on tavallisesti ilmi-panematta. LA:n lounaisten välimurteiden aineistossa passiivimuotoja ei esiinny monikon 3. persoonassa.

3.3. Hämmäläismurteet

Setälän mukaan Ylä-Satakunnan murteisiin kuuluvassa Virtain murteessa ja perihämmäläisiin murteisiin kuuluvassa Ruoveden murteessa voi toisinaan olla passiivimuoto monikon 3. persoonan merkityksessä, mutta subjekti ei ole tällöin näkyvissä. Setälä kuitenkin antaa myös sellaisen esimerkin, jossa subjekti on ikään kuin lisätty predikaatin jälkeen: Ruovesi *Päätettiin sitte, ukko ja akka, että* –. (Setälä 1883, 102–103.) Kanniston mukaan passiivia käytetään perihämmäläisissä murteissa usein monikon 3. persoonan asemesta, mutta subjekti on tällöin yleensä ilmi-panematta. Joskus subjekti voi kuitenkin olla ilmi-pantuna, tällöin se on tavallisesti aivan kuin selvyuden vuoksi lisätty predikaatin jälkeen vastoin alkuperäistä suunnitelmaa, esim. Urjala *Pruukattiiv vihelttääs sittek kaskimiähep pari kolk kertaa, että tuuli yltyymäm piti*. (Kannisto

1902, 188–189.) LA:n arkistossa on 2 passiivista esimerkkiä hämäläismurteista. Ylä-Satakunnan murteista (Ikaalinen) ja kaakkoishämäläisistä murteista (Askola) on molemmista 1 esimerkki. Molemmissa lauseissa subjekti on predikaatin jäljessä:

Ikaalinen LA 2131/85 *Sittes sitä ruvettiin osteleen noi puulookit viä enempi mettiä nii ja plankkuja lakattii sieltä Porista.*
 Askola LA 3641/363 *Ai ai ko / ai ai mie sentää pitkän aikaa sit / kiusattii sit likkaakii viä pojanklopit ja.*

3.4. Etelä-Pohjanmaan murteet

Murretutkimuksissa ei ole mainintoja passiivin käytöstä monikon 3. persoonan funktiossa Etelä-Pohjanmaan murteissa. Myöskään LA:n aineistossa ei ole esimerkkejä.

3.5. Keski- ja Pohjois-Pohjanmaan murteet

Murretutkimuksissa ei ole mainintoja passiivin käytöstä monikon 3. persoonan funktiossa Keski- ja Pohjois-Pohjanmaan murteissa. Myöskään LA:n aineistossa ei ole esimerkkejä.

3.6. Peräpohjan murteet

Kettusen (1930b, 83, 166) mukaan passiivi monikon 3. persoonan funktiossa ei ole tuntematon Tornion murrealueella: Salmijärvi: *met menthin talhon, isäntä ja emäntä süöthin, tüttäret ja pijat tiskathin, pesthin ja kuivathin*. Cannelinin (1889, 90) mukaan passiivista käytetään Kemin murteiston pohjoisosassa lähes säännöllisesti monikon 3. persoonan asemesta, esim. *kukka menthin; kun nem mentäs pois*. Myös Rovaniemeltä ja Sodankylästä on esimerkit: Rovaniemi *lähethin ne puut Sassalinjärvestä ja jätkät mejän kylästä ko kesä tuli* (Nirvi 1947, 10), Sodankylä *seh kans ei pärjätä ennää akat tal^avella* (Savijärvi 1977, 132). Savijärven (1977, 133) mukaan passiivin esiintyminen monikon 3. persoonassa ei kuitenkaan ole Peräpohjan murteissa kovin yleinen ilmiö.

Berongan mukaan Norjan vuonomurteisiin kuuluvissa Vesisaaren ja Porsangin murteissa käytetään usein passiivimuotoa indikatiiivin monikon 3. persoonan funktiossa, esim. Vesisaari: *Koska net menthin?* Porsanki: *Porot juosthiin luokkaa alas* (Beronka 1922, 11, 65–66). Myös Kettusella (1930a, 137, 142) on muutama esimerkki passiivin käytöstä monikon 3. persoonan asemesta Norjan vuonomurteista: Porsanki *Varis ja harakka olthiin vanhassa ajjas-*

sa *krannikset* ['naapurukset'], Raisi *ku russat röövathin* 'kun ryssät ryöväisivät'; *niin net huuethin toisillet*. Erkki Lyytikäisen (1982, 164) tilaston mukaan 1970-luvun alussa imperfektin monikon 3. persoonan funktiossa käytettiin Itä-Ruujassa tavallisesti *t*-päätteistä muotoa ja vain harvoin passiivimuotoa (Vesisaari 0 %, Vuoreija 6 %), kun taas Länsi-Ruujassa passiivimuotoa käytettiin huomattavasti useammin (Porsanki 83 %, Kvalsund 98 %, Alattio 65 %). Myös Anna-Riitta Lindgrenin mukaan Ruujan kveenimurteissa (Raisi, Pyssyjoki ja Annijoki) käytetään passiivia monikon 3. persoonan funktiossa. Näyttää siltä, että Raisin ja erityisesti Pyssyjoen murteissa passiivi ja monikon 3. persoona ovat lankeamassa yhteen syntaktisena kategoriana. (Lindgren 1990, 82–86.)

LA:n Peräpohjan murteiden aineistossa passiivi esiintyy monikon 3. persoonan funktiossa vain Kemin murteistossa. Kaiken kaikkiaan passiivilauseita on Kemin murteistossa 28, joista lähes kaikki ovat Sodankylästä. Lähes kaikissa lauseissa subjekti edeltää predikaattia. Esimerkkejä inkongruenssista Peräpohjan murteissa:

Kemin mlk. LA 5421/293 -- *niin sitte sitä jo alethin niin- ku maalaisikki maituaki veättämhän* -.

Sodankylä LA 5451/47 *Niin ne sanothin että niin se tekkeepi*.

Sodankylä LA 5451/241 -- *mutta ku isojako kävi ni / ne jouvuthin toiselle puolej järviä* -.

Kettusen (1930b, 83, 166) mielestä passiivin käyttö monikon 3. persoonan funktiossa on Peräpohjan murteissa karjalaista vaikutusta. Myös Matti Pääkkönen (1990, 145) pitää ilmiötä vanhana karjalaisena jäänteinä. Lindgren (1990, 87) kuitenkin arvelee, että useat syyt (karjalaisvaikutus, murteiden omaehtoinen kehitys ja alueen monikielisyys) ovat johtaneet nykyiseen käytäntöön.

3.7. Savolaismurteet

Latvalan mukaan Pohjois-Savon murteiden pohjoisessa puoliskossa passiivia käytetään usein monikon 3. persoonan funktiossa, mutta subjekti on tällöin tavallisesti ilmipanematta. Toisinaan subjekti voi kuitenkin olla näkyvissä, mutta tällöin se on lisätty predikaatin jälkeen ilmeisesti selvyuden vuoksi jälkeen päin, esim. *Sinne hypättiin miehet keehäehen ja kirveehen kansa*. (Latvala 1899, 49–50.) Setälän (1883, 102–103) mukaan myös Ähtärin–Evijärven välin siirtymämurteisiin kuuluvissa Pihlaisten ja Ätsärin (nyk. Ähtäri) murteissa on mahdollista käyttää passiivimuotoa monikon 3. persoonan funktiossa, mutta tällöin subjekti ei ole näkyvissä. Kettunen (1930b, 166) on merkinnyt Kesälahdelta yhden esimerkin passiivimuodosta monikon 3. persoonan funktiossa, esimerkklauseessa subjekti edeltää predikaattia: *miehet olti*

mehässä. Kesälahti kuuluu itäisiin savolaismurteisiin, mutta sijaitsee aivan kaakkoismurteiden rajanaapurina. Turunenkin (1956, 85) kertoo, että itäisten savolaismurteiden itäpuolella käytetään passiivimuotoja monikon 3. persoonan asemesta, esim. *hyö käyvväh, hyö käydih*.

LA:n aineistossa on joitakin esimerkkejä passiivista monikon 3. persoonan funktiossa. Suurin osa esimerkeistä on itäisistä savolaismurteista, mutta myös Päijät-Hämeen murteista on 1 esimerkki (Sysmä), Pohjois-Savon murteista 2 (Leppävirta, Riistavesi), Keski-Suomen murteista 1 (Pihtipudas) ja Ähtärin–Evijärven välin siirtymämurteista 1 (Pihlajavesi). Itäisistä savolaismurteista löytyy 16 passiivimuotoa, joista lähes kaikki ovat Ilomantsin näytteestä. Esimerkkejä inkongruenssista savolaismurteissa:

Ilomantsi LA 7811/288 *Niitä erkösemie eihä ne kerrottu mitää.*

Ilomantsi LA 7811/626 *Ne Korpselällä käytih aena.*

Liperi LA 7881/419 *Aev... / sitä olttiiv vual lapset laskemassa ussein niitä ulos.*

3.8. Kaakkoismurteet

Hannikaisen mukaan varsinaisiin kaakkoismurteisiin kuuluvassa Parikkalan murteessa käytetään toisinaan passiivia monikon 3. persoonan asemesta, esim. *muut miehet mäntii työtä roatamao*. Passiivin käyttö tässä funktiossa ei kuitenkaan ole Parikkalan murteessa niin yleistä kuin itäisimmissä Jaakkiman ja Sortavalan murteissa. (Hannikainen 1886, 125, 133.) Tämän huomion vahvistaa myöhemmin Leskinen. Hänen mukaansa passiivia käytetään monikon 3. persoonan tilalla koko Laatokan luoteisrannikolla: säännöllisesti varsinaisiin kaakkoismurteisiin kuuluvissa Hiitolan, Kurkijoen, Lumivaaran ja Jaakkiman murteissa sekä Sortavalan seudun siirtymämurteisiin kuuluvassa Sortavalan murteessa, mutta vain sporadisesti varsinaisiin kaakkoismurteisiin kuuluvissa Kaukolan, Parikkalan ja Simpeleen murteissa sekä Sortavalan seudun siirtymämurteisiin kuuluvassa Uukuniemen murteessa. Ensiksi mainitulla rannikkoalueella passiivisen tyyppin frekvenssi näyttää olevan jokseenkin sama kaikissa murteissa. Sen sijaan yksiköiden väliset erot ovat paljon suuremmat kuin pitäjien väliset erot. Lisäksi mielenkiintoista on, että muutamain paikoin Laatokan rannalla esiintyy imperfektissä myös aktiivin monikon 3. persoonan ja passiivin imperfektisiä kontaminaatiomuotoja, esim. Kurkijoki *emännät peäsi sintä verosta 'ateriasta' (peäsi < peäsit + peästi)*; Hiitola *ne mäntit (< männit + mänti)* (Leskinen 1959, 327–328.) Myöhemmässä tutkimuksessa Leskinen (1974, 375) toteaa, että jo vanhassa Kurkijoen murteessa passiivin käyttö monikon 3. persoonan funktiossa oli väistymässä ja 1970-luvun siirtolaisten kielessä sen lopullinen sammuminen on selvästi nähtävissä. Sireliuksella (1894, 48) on myös esimerkki passiivin imperfektimuodon käytöstä

monikon 3. persoonan funktiossa Kirvun murteessa: *siit hyö siin oltii ja riite-liit*. Kettunen (1930b, 166) kertoo merkinneensä passiivisen rakenteen Jaakkiman ja Sortavalan lisäksi myös Raudusta.

Nirvi (1947, 18) on arvellut, että passiivin käyttö monikon 3. persoonan funktiossa olisi Laatokan luoteisrannan kaakkoismurteissa karjalan kielen myöhäistä vaikutusta. Leskinen huomauttaa, ettei tällaiselle lainautumiselle juurikaan ole paralleleleja. On myös huomattava, että vaikka passiivimuodot ovat Jaakkiman ja Sortavalan murteissa yleisempiä kuin lännemmässä sijaitsevassa Parikkalassa, niin muotoja tavataan yleisesti myös etelämpänä Kurkijoen ja Hiitolan murteissa (jopa Raudusta on kirjattu esimerkki). On melko epätodennäköistä, että näin eteläiset esiintymät voisivat olla lainaa Raja-Karjalasta. Todennäköisempää on, että kysymyksessä on vanha karjalaisuus. (Leskinen 1959, 328.)

LA:n kaakkoismurteiden aineistossa esiintyy passiivimuotoja monikon 3. persoonassa varsinaisissa kaakkoismurteissa ja Sortavalan seudun murteissa. Varsinaisista kaakkoismurteista on 4 passiivimuotoa, jotka kaikki ovat Lumivaarasta, ja Sortavalan seudun siirtymämurteista on 5 passiivimuotoa. Lumivaara ja Sortavan mlk. ovatkin ainoat LA:n pitäjät, jotka sijaitsevat Laatokan rannalla. LA:ssa on näytteet myös Parikkalan ja Raudun murteista, mutta näissä näytteissä ei esiinny passiivimuotoja monikon 3. persoonan funktiossa. Esimerkkejä inkongruenssista kaakkoismurteissa:

Lumivaara LA 8741/396 *Siell- ol tapana että noi köyhät / köyhät perheet joss- ol ni / ne käyttii ne / köyhäm perheel lapset jo / viikkokauvvev virpomas enne pääsiäistä.*

Sortavalan mlk. LA 8821/714 *Sittehä ne kyllä käyttii sihe.*

Sortavalan mlk. LA 8821/719 *Kaikki mie käyti siellä / ne käyttii sitä Mane'sipatterii enne sottaa käyttii Manet'ssi patterii käyttii ni / ta... tarkastamassa vae.*

4. Lopuksi

Passiivin käyttäminen monikon 1. persoonan funktiossa on LA:n aineiston mukaan kirjoitetussa yleiskielessä perin harvinaista (9 %), mutta murteissa varsin yleistä (67 %). Yleiskielen aineistossa passiivisia muotoja esiintyy pääasiassa niissä yleiskielen lajeissa, joissa tavataan muitakin epävirallisen rekisterin piirteitä (esim. kaunokirjallisuus).

Passiivin aktiivistumisessa monikon 1. persoonaan itä- ja länsimurteiden välinen ero on selvä: länsimurteissa kongruoivia predikaatteja on vielä hie-man yli puolet (52 %), kun taas itämurteissa niitä ei esiinny enää juuri lainkaan (6 %). Päämurteissa on kuitenkin suuria eroja murrealueittain ja vielä niiden sisälläkin. Voidaan kuitenkin sanoa, että *me menemme* -tyyppiä suosivat lounaismurteet (62 %), lounaiset välimurteet (71 %), Etelä-Pohjanmaan

murteet (100 %), Keski- ja Pohjois-Pohjanmaan murteet (56 %) ja Peräpohjan murteet (95 %). *me mennään* -tyypin kannalla taas ovat hämäläismurteet (88 %), savolaismurteet (92 %) ja kaakkoismurteet (96 %).

Passiivisissa liittomuodoissa voi esiintyä kaksoispassiivi: sekä apuverbi että pääverbi ovat passiiviset (*ollaan menty*). Useiden vanhojen murrettukimusten mukaan kaksoispassiiveja tavataan ainakin hämäläismurteissa, savolaismurteissa ja kaakkoismurteissa. LA:ssa on vain muutamia passiivisia liittomuotoja, joista suurimmassa osassa on aktiivinen apuverbi. Muutamia esimerkkejä kaksoispassiivista on lounaismurteista, lounaisista välimurteista ja kaakkoismurteista. Koska esiintymiä on LA:ssa niin vähän, on vaikea päätellä kaksoispassiivin todellinen yleisyys murteissa.

Passiivinen tyyppi on kehittynyt varsinaisten savolaismurteiden alueella ja levinnyt sieltä naapurimurrealueille. Käyttöalue on siitä yhä laajentunut ja laajenee ilmeisesti koko ajan, sillä viime vuosisadan lopun murrettukimukset ja Kettusen kartta (1940, kartta 164) antavat levikkialueesta suppeamman kuvan kuin LA:n aineiston perusteella tekemäni havainnot. Sen sijaan Mielikäisen (1991, 51) kartta, joka perustuu Muoto-opin arkiston aineistoon, antaa levikkialueesta melko samanlaisen kuvan kuin LA:n aineisto. Kettusen kartaston materiaali on kerätty pääasiassa jo 1920-luvulla, LA:n murrenäytteet 1950–1970-luvuilla ja Muoto-opin arkiston kokoelmia vuodesta 1967 alkaen. Pieniä eroja Muoto-opin arkiston ja LA:n tulosten välillä kuitenkin on: Mielikäisen mukaan on Rovaniemen, Kauhavan, Merikarvian ja Halikon murteissa monikon 1. persoonan muotoja ja passiivimuotoa käytetään rinnakkain, mutta LA:n aineistossa esiintyy vain monikon 1. persoonan muotoja näissä murteissa. Nämä erot voisivat selittyä sillä, että LA:n aineisto on osittain vanhempaa kuin Muoto-opin arkiston materiaali¹⁸. Toisaalta Loimaan murteessa käytetään Mielikäisen mukaan vain monikon 1. persoonan muotoja, mutta LA:n Loimaan näytteessä esiintyy myös passiivimuotoja. Lisäksi Vihdissä, Kontiolahdella ja Kiteellä tavataan Mielikäisen mukaan molempia muotoja rinnan, mutta LA:n näytteissä vain on passiivimuotoja. LA:n ja MA:n aineistojen erojen syitä pohdittaessa on huomattava, että aineistot ovat luonteeltaan erilaiset. Passiivin käyttö on siis levinnyt kaikkiin murteisiin paitsi Etelä-Pohjanmaan murteisiin, joissa *me menemme* -tyypin osuus on LA:n aineistossa yhä edelleen 100 %. Passiivimuodot ovat kuitenkin kotiutumassa myös Etelä-Pohjanmaan murteisiin, sillä Mielikäisen (1991, 51) mukaan Kauhavalla ja Töysässä käytetään jo monikon 1. persoonan muotoja ja passiivimuotoja rinnakkain. Suunta on myös Savijärven (1977, 194) mielestä hyvin selkeä: kielteiseen monikon 1. persoonaan yleistyä passiivityyppi.

¹⁸ Halikko LA 1961, MA (= Muoto-opin arkisto) 1970–1974; Kauhava LA 1974, MA 1974–1982; Töysä MA 1967–1969; Rovaniemi LA 1961, MA 1968; Merikarvia LA 1970, MA 1967–1968; Loimaa LA 1967, MA 1968–1970; Vihti LA 1969, MA 1968–1971; Kitee LA 1964, MA 1967–1968; Kontiolahti LA 1963, 1969–1970.

Monikon 3. persoonan funktiossa passiivimuoto on tutkimukseni mukaan paljon harvinaisempi. Ilmiö tunnetaan pääasiassa vain Peräpohjan murteissa, itäisissä savolaismurteissa sekä Laatokan rannikon kaakkoismurteissa. Myös muista savolaismurteista ja hämäläismurteistakin on satunnaisia esimerkkejä, mutta näissä esimerkeissä subjekti on tavallisesti verbin jäljessä ikään kuin jälkeen päin selvyuden vuoksi lisättyä. Monet tutkijat ovat arvelleet, että passiivin käyttö monikon 3. persoonan funktiossa suomen murteissa olisi vanhaa karjalaista vaikutusta (Kettunen 1030b, 83, 166; Leskinen 1959, 328; Pääkkönen 1990, 145), mutta on myös esitetty, että ainakin Peräpohjan murteissa syynä voisi olla murteiden oma kehitys yhdessä karjalaisen vaikutuksen ja alueen monikielisyyden kanssa (Lindgren 1990, 87). Ilmiö on LA:n aineiston mukaan elinvoimaisin Sodankylässä, Ilomantsissa, Lumivaarassa ja Sortavalan maalaiskunnassa. Sodankylässä ja Ilomantsissa passiivia ei tavallisesti käytetä monikon 1. persoonan funktiossa: Sodankylässä passiivimuotoja on monikon 1. persoonassa 0 (0 %), Ilomantsissa vain 2 (13 %), mutta Lumivaarassa peräti 14 (67 %) ja Sortavalan maalaiskunnassa jopa 35 (90 %). Leskinen (1974, 375) onkin todennut, että Laatokan alueen kaakkoismurteissa passiivin käyttö monikon 3. persoonan funktiossa on jo pitkään ollut väistymässä. Näyttäisi siltä, että passiivimuodot ovat tällä alueella siirtyneet monikon 1. persoonan funktioon. Selvää on, että samaa muotoa ei mielellään käytetä kahdessa funktiossa, joten *he mennään* -tyypin on väistytävä *me mennään* -tyypin tieltä. Peräpohjan murteissa tällaista kehitystä ei ainakaan vielä ole tapahtunut.

LÄHTEET

- AMINOFF, TORSTEN G. 1871: Tutkimus Etelä-Pohjanmaan kielimurteesta. *Suomi* II:9.
 ——— 1876: Tietoja Wermlannin Suomalaisista. *Suomi* II:11.
 ASPELIN, J. R. 1870: Tavoista ja kielimurteesta Ylivetelin pitäjässä. *Suomi* II:8.
 BERONKA, JOHAN 1922: *Syntaktiske iagtagelser fra de finske dialekter i Vadsø og Porsanger*. (Videnskapsselskapets Skrifter. II. Hist.-filos. Klasse. 1921. No 10). Kristiania. I kommission hos Jakob Dybwad.
 BRAX, PEKKA 1890: Pohjois-Savon kielimurteesta. Äänne- ja muoto-opillinen tutkimus. *Suomi* III:3.
 CANNELIN, KNUT 1889: Tutkimus Kemin kielenmurteesta. *Suomi* III:2.
 CHYDENIUS, E. J. 1886: Laihian murteesta. Paikkakunnallinen lisä Aminoffin tutkimukseen ”Tutkimus Etelä-Pohjanmaan kielimurteesta”. *Virittäjä*.
 COLLAN, FABIAN 1847: *Finsk Språklära. Förra Delen*. Formlärän. Helsingfors.
 GROTENFELT, OSSIAN 1878: Pohjois-Hämeen Kielimurteesta. *Suomi* II:12.
 GRÜNTHAL, W. 1941: *Itämerensuomalaisten kielten yksikön nominatiivi objektin edustajana aktiivin yhteydessä*. Lauseopillinen tutkimuskoe. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kirjapainon Oy, Helsinki.
 HAHNSSON, J. A. 1870: Muoto-opillinen selitys Eurajoen, Lapin, Rauman, Pyhänmaan, Laitilan ja Uudenkirkon pitäjien kielestä II. (Jatkoa). *Suomi* II:8.
 HANNIKAINEN, O. 1886: Kielenmurteesta Parikkalan pitäjässä. *Suomi* II:19.
 HYYRYLÄINEN, OTTO 1893: Tutkimus Hirvensalmen kielestä. *Suomi* III:7.
 IKOLA, OSMO (toim.) 1985: *Lauseopin arkiston opas*. Lauseopin arkiston julkaisuja 1. Turku.

- ITKONEN, TERHO 1981: Suomen murteet. *Otavan Suuri Ensyklopedia* 17. Otava. Helsinki.
- JÄNNES, ARVI [GENETZ, ARVID] 1890: Kielellisiä muistoonpanoja Kaakkois-Karjalasta. *Suomi* III:3.
- KANNISTO, ARTTURI 1902: Lauseopillisia havaintoja läntisen Etelä-Hämeen kielimurteesta. *Suomi* III:20.
- KARLSSON, FRED 1975: Suomen kielen tulevaisuus. *Sananjalka* 17.
- KETTUNEN, LAURI 1930a: *Suomen murteet I*. Murrenäytteitä. SKST 188.
- 1930b: *Suomen murteet II*. Murrealueet. SKST 188.
- 1940: *Suomen murteet III A*. Murrekartasto. SKST 188.
- KORHONEN, MIKKO 1981: *Johdatus lapin kielen historiaan*. SKST 370.
- LA = Lauseopin arkiston kokoelmat. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitos.
- LATVALA, SALU 1895: Lauseopillisia havaintoja Luoteis-Satakunnan kansankielestä. *Suomi* III:12.
- 1899: Lauseopillisia muistoonpanoja Pohjois-Savon murteesta. *Suomi* III:17.
- LEINO, G. E. 1890: Lopen pitäjän kielimurteesta. Tutkimuskoe. *Suomi* III:3.
- LESKINEN, HEIKKI 1959: Passiivin käytöstä monikon 3. persoonan funktiossa. PERTTI VIRTARANTA – TERHO ITKONEN – PAAVO PULKKINEN (toim.): *Verba docent. Juhlakirja Lauri Hakulisen 60-vuotispäiväksi 6.10.1959*. SKST 263.
- 1970: Imperatiivin muodostus itämerensuomalaisissa kielissä I. *Suomi* 115:2.
- 1974: Karjalaisen siirtoväen murteen sulautumisesta ja sen tutkimisesta. *Virtittäjä*.
- LINDFORS, A. E. 1892: *Tutkimus Heinolan murteesta*. Vähäisiä kirjelmäiä 16. SKS.
- LINDGREN, ANNA-RITTA 1990: *Miten muodot muuttuvat. Ruijan murteiden verbintaivutus Raisin, Pysyjoen ja Annijoen kveeniyhteisöissä*. Kielten ja kirjallisuuden laitos. Tromssan yliopisto.
- LYYTIKÄINEN, ERKKI 1982: Nauhoitusmatkalla Ruijassa. PEKKA LAAKSONEN – PERTTI VIRTARANTA (toim.): *Ulko-suomalaisia. Kalevalaseuran vuosikirja* 62. SKS.
- MIELIKÄINEN, AILA 1991: *Murteiden murros. Levikkikarttoja nykypuhekielen piirteistä*. Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitoksen julkaisuja 36. Jyväskylä.
- MUSTONEN, O. A. F. [LÖNNBOHM, O. A. F.] 1879: Jääsen, Kirvun ja osittain Rautjärven ja Ruokolahden pitäjien kielimurteesta. *Suomi* II:13.
- NIRVI, R. E. 1947: Passiivimuotojen aktiivistumisesta. *Suomi* 104.
- OJAJÄRVI, AULIS 1945: Kolmannen persoonan omistusliitteen yleistymisestä. *Virtittäjä*.
- PAASONEN, HEIKKI 1890: Lauseopillisia havaintoja verbin ja konjunktion alalta. *Suomi* III:3.
- PERTILÄ, LAURA 2000: *Normaalilauseen subjektin ja predikaatin inkongruenssi suomen murteissa ja kirjoitetussa yleiskielessä*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopiston suomen kielen laitos.
- PORKKA, VOLMARI 1885: *Ueber den ingrischen Dialekt mit Berücksichtigung der übrigen finnisch-ingermanländischen Dialekte*. Helsingfors.
- PÄÄKKÖNEN, MATTI 1990: Passiivimuotoja monikon 3. persoonan funktiossa. *Laatokaan piiri. Juhlakirja Heikki Leskisen 60-vuotispäiväksi 10.10.1990*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 60. Helsinki.
- REJONEN, ERKKI 1893: Nurmeksen murteesta. Äänne- ja muoto-opillinen tutkimuskoe. *Suomi* III:6.
- SALONIUS, PAAVO 1872: Kielimurteista Kiskon, Karjalohjan, Lohjan, Wihdin ja Nurmijärven pitäjissä. *Suomi* II:10.
- 1881: Tutkimus kielimurteesta Tornion seuduilla. *Suomi* II:14.
- SAVIJÄRVI, ILKKA 1977: *Itämerensuomalaisten kielten kieltoverbi I*. *Suomi*. SKST 333.
- SETÄLÄ, E. N. 1883: Lauseopillinen tutkimus Koillis-Satakunnan Kansankielestä. *Suomi* II:16.
- 1886: *Zur Geschichte der Tempus- und Modusstambildung in den finnisch-ugrischen Sprachen*. Helsingfors.
- SIRELIUS, U. T. 1894: Lauseopillinen tutkimus Jääsen ja Kirvun kielimurteesta. *Suomi* III:10. *Sananjalka*. Suomen Kielen Seuran vuosikirja. Turku.
- SKS = Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.
- SKST = Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia. Helsinki.
- Suomi*. Kirjoituksia isänmaallisista aiheista. Toimittanut Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.
- TOIVONEN, J. G. 1889: Tutkimus Halikon kielestä. Kielioppi ja kielennäytteitä. *Suomi* III:2.
- TURUNEN, AIMO 1956: *Pohjois-Karjalan murreopas*. Karjalaisen kulttuurin edistämissäätiön julkaisuja. Otava. Helsinki.
- Virtittäjä*. Kotikielen Seuran aikauslehti. Helsinki.
- WARELIUS, ANTERO 1855: Kertomus Tyrvään pitäjistä 1853. *Suomi* 1854.
- YLI-VAKKURI, VALMA 1986: *Suomen kieliopillisten muotojen toissijainen käyttö*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 28. Turku.

LAURA PERTILÄ: *The activation of passive forms in Finnish*

The activation of passive forms or their transference to become part of the paradigm of the personal conjugation is quite general in Finnish dialects. The passive can be used today in place of the 1st person singular (*me mennään*). In formal speech the passive may be used in dialects to replace the 2nd person plural, but these constructions do not have a subject word (*mistä kaukaa ollaan?*). Again, in some dialects the passive can be used in place of the 3rd person plural (*pojat mennään*). In this article I shall consider the activation of passive forms from the point of view of incongruence. Incongruence takes place when a finite verb does not show agreement in person and number. The material used is from the entire dialect and standard language collection in the Syntax Archives (Lauseopin arkisto = LA). Use of the 1st person passive in the standard language is quite rare (9 %), whereas in dialects it is very common (67 %). In the standard language material passive forms occurred mainly in those varieties of the standard language in which other irregular register features are to be found (e.g. fiction). There is clear difference in Eastern and Western dialects with regard to the activation of the passive: in Western dialects congruating predicates still represent a little over half (52 %), whereas in Eastern dialects they hardly occur at all (6 %). Nevertheless, there are big differences between the principle dialects and, again, even within these. All the same it can be said that the *me menemme* -type is favoured by the South-Western dialects (62 %), South-Western fringe dialects (71 %), South-Bothnia dialects (100 %), Central- and North-Bothnia dialects (56 %) and Far Northern dialects (95 %). Those favouring the *me mennään* -type construction are Häme dialects (88 %), Savo dialects (92 %) and South-Eastern dialects (96 %). The passive-type construction has developed from the central area of the Savo dialects and spread from there to neighbouring areas. The area of usage has continually extended and apparently continues to do so at present. The use of the passive has spread to all dialects except those of South-Bothnia, where the proportion of *me mennään* -type constructions is still 100 % according to the LA material. Passive forms are nevertheless becoming familiar even here.

According to my research the passive form in the function of the 3rd person plural is much less common. This feature is mainly connected with the Far Northern, Eastern-Savo dialects and South-Eastern dialects around the shores of Lake Ladoga. There are sporadic occurrences in Savo and Häme dialects, but in these examples the subject generally follows the verb as a sort of explanatory appendix. Many scholars have hypothesised that use of the passive in 3rd person functions in Finnish dialects can be traced to influence from old Karelian, although it has also been proposed that at least as far as the Far Northern dialect is concerned this feature may be due to separate development, together with Karelian influence and the diversity of languages in the area. According to the LA material this feature is most alive in the rural districts of Sodankylä, Ilomantsi, Lumivaara and Sortavala. The passive is not generally used in the 1st person plural function in Sodankylä and Ilomantsi: for Sodankylä the number of passive forms in the 1st person plural is 0 (0 %), for Ilomantsi only 2 (13 %), but for Lumivaara 14 (67 %) and for the rural district of Sortavala as many as 35 (90 %). In the Ladoga area of the South-Eastern dialect use of the passive in 3rd person plural functions has rapidly been declining. It appears that in this area passive forms have taken on the function of 1st person plural. It is evident that there is a tendency to avoid the use of the same form in two functions, and the *he mennään* -type is giving way to the *me mennään* form. Such a development has not taken place, at least until now, in the case of the Far Northern dialect.

